

päättääkin jo 65-vuotiaan Kantin avoin ja hämmentävänkin raju kirje, jossa hän julistaa pitävänsä Fichten *Tiedeoppia* ”täysin kestäättömänä järjestelmänä” (244).

Käännöksestä ja sen tarpeesta

Käännökset ovat sujuvaa suomea ja suurelta osin päteviä, joskin paikoin huolittelemattomia. Hämmentävänä pidän esimerkiksi ilmaisun *schlechthin unbedingt* suomentamista ”suorastaan-ehdottomaksi” – tavanomaisen ”absoluuttisen ehdottoman” sijaan. Samoin oudoksun sinänsä vaikeasti käännettävän termin *Inbegriff* kääntämistä yhdessä kappala-

leessa peräti kolmella tavalla (”kaikki sisältyvä”, ”kokonaisuus” ja ”sisältö”, 213) sekä Beckille tärkeän *Beilegung*-termin kääntämistä ensin (perustellusti) ”mukaan-liittämiseksi” mutta myöhemmin äkkiarvaamatta ”sovitamiseksi”. Lukijalle suomennosten keskinäiset yhteydet, ja sitä myötä saksaksi vielä ymmärrettävä tekstin ajatussisältö, jäävät hämäräksi. Kritisoida voisi myös *Anschauung*-termin kääntämistä suomalaisittain harhaanjohtavasti ”intuitioksi” ilman, että sitä lukijalle selitetään.

Tervetulleita ovat teoksen selitykset sekä johdanto, jossa esitellään Kant ja hänen keskustelukumppaninsa (mutta ei hämmentävästi joukon ehkä suurinta filosofia,

Fichteä). Sen enempää johdanto kuin alaviitteet eivät kuitenkaan olennaisesti selvitä Kantin filosofiaa – jota tuntemattomalle siten irralliset, vaikkakin temaattisesti yhtenäiset keskustelut tuskin sellaisenaan avautuvat. Turusen kirjekokoelma onkin parhaimmillaan joko *Puhtaan järjen kritiikin* itsensä tai jonkin sen johdantoteoksen tukena. Yksityisten kirjeiden julkaisemisen eettisyys voidaan kyseenalaistaa (tavan yleisyydestä huolimatta), mutta nähdäkseni käsillä oleva kokoelma puolustaa paikkaansa: se on (enimmäkseen) hyvällä maulla toteutettu ja tarjoaa arvokkaan katsauksen Kantin elämään, ajatteluun sekä filosofisiin taustavaihtumiin ja tavoitteisiin.

HEIKKI KUJANSIVU Esityksiä esittämisestä

Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Toim. Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen., Gaudeamus, Helsinki 2010. 388 s.

Uuden ajan filosofian epistemologisissa pyrinnoissa representaatiot toimivat potentiaalisina varman tiedon lähteinä. Kuluneen vuosisadan ja erityisesti viime vuosikymmenien aikana tähän käsitykseen on kohdistunut voimistuvaa kritiikkiä. Representaatiota on määritelty uusilla tavoilla, ja nykyään sanaa käytetään eri tieteenaloilla usein toisistaan poikkeavin tavoin. Kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä representaation uudelleenarvioinnit kytkeytyvät keskeisimmin niin sanottuun kulttuurintutkimukseen sekä sosiologiseen tietentutkimukseen. Tarja Knuutilan ja Aki Petteri Lehtisen toimittaman artik-

kelikokoelman alaotsikko ”Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi” viittaa toisaalta tähän kehitykseen, toisaalta joidenkin kirjoittajien – ei vähiten toimittajien itsensä – haluun nähdä käsite käytännöllisenä tutkimuksen apuvälineenä.

Johdannossaan toimittajat kutsuvat käsitteeseen kohdistunutta kritiikkiä ja representaatiokäsitysten moninaistumista ”representaation kriisiksi” (8). Kriisissä on kuitenkin kyse ennen kaikkea yhden representaatiokäsityksen, ei representaation, kyseenalaistumisesta. Kritisoitu tapa ymmärtää käsite nimetään teoksessa representationalismiksi. Sen mukaan representaatiot, esimerkiksi mielteet

tai kielet, välittävät suoraan jotain alkuperäisempää todellisuutta tai viittaavat siihen. Kyse on siis yhdenlaisesta tietoteoreettisesta tai tieteellisestä realismista. Näiltä osin kokoelman tarkoituksena on hahmottaa representaation käsite ”ilman representationalistisia oletuksia” (23).

Teoksen kirjoittajien ydinjoukko kytkeytyy tavalla tai toisella Helsingin yliopiston semiotiikan oppiaineeseen. Kokoelma myös pohjautuu oppiaineessa järjestettyyn tutkimushankkeeseen, kuten toimittajat kiitoksissaan tuovat esiin. Semiootisten painotusten ohella teoksessa korostuu pragmatistinen ja uuspragmatistinen näkökulma, joita yh-

distävänä tekijänä toimii tietenkin Charles Sanders Peirce. Pragmatistiset painotukset on myös mahdollista liittää haluun ymmärtää representaatio nimenomaan (tieteiden) työkaluna. Kaikki kirjoittajat eivät kuitenkaan lähesty aiheitaan semioottisista tai pragmatistisista lähtökohdista. Tätä voidaan pitää myönteisenä seikkana, koska teoksen otsikko luo vaikutelman, että kohteena on nimenomaan representaation käsite. Kirjan hieman tavanomaista leveämpi formaatti ja ytimekäs otsikointi herättävät myös mielikuvan oppikirjasta, joskaan teosta ei sellaiseksi mainosteta.

Mitä esitetään...

Kokoelma koostuu johdannon ohella kuudestatoista artikkelista, jotka on jaettu neljään osaan. Osista ensimmäinen keskittyy filosofiaan, toinen taiteisiin ja kolmas kognitiotieteisiin sekä niihin liittyvään filosofiseen keskusteluun. Neljäs osa esittelee representaation käsitettä eri tieteenaloilla ja tieteenfilosofiassa. Kaikki kokoelman artikkelit kartoittavat nykytilannetta ja lähestyvät kysymystä representaatiosta oman tieteenalansa tai kohteensa näkökulmasta.

Tämä jättää johdannon tehtäväksi ennen kaikkea representaation määrittelyn yleisesti sekä käsitteen historiallisen taustoittamisen. Toimittajat nostavatkin kirjoituksessaan esiin etymologiaan pohjaten representaation erilaisia merkityksiä ”uudelleen läsnä olevaksi tekemisestä” esittämiseen ja edustamiseen. Tässä yhteydessä representaation ja sen mahdollisten käännosten logiikkaa olisi voinut tarkastella myös laajemmin. Määrittelyä seuraava historiallinen osuus paljastaa kuitenkin, että kokoelman painopiste ei ole niinkään itse representaation käsitteessä kuin jo jonkinlaiseksi käsitteellistetyssä representaatioissa – yllä mainitussa representationalismissa. Otsikon representaatio viittaa siis yhden käsitteen tulkinnan uudelleentulkintaan ja sen mukaiseen käyttöön.

Filosofiaan keskittyvän osan

aloittaa Aki Petteri Lehtisen uuspragmatismia käsittelevä artikkeli, joka jatkaa suoraan johdannon katsauksesta representationalismiin ja sen kriisiin esittelemällä erityisesti Richard Rortyn näkemyksiä representaatiosta. Se siis tarjoaa lukijalle kokoelman suosiman representaation uudelleentulkinnan. Lahtisen artikkelia seuraa Hanne Appelqvistin erinomainen esitys representaation rajoista Wittgensteinin ajattelussa. Kirjoituksessaan Appelqvist kytkee Wittgensteinin näkemyksen maailman kohtaamisesta kielen kautta kantilaisiin tietokäytön rajoihin. Lahtisen ja Appelqvistin lisäksi osion kirjoittajat käsittelevät Peircen perseptiteoriaa (Mats Bergman), yhtä (Peirceen pohjautuvaa) logiikan kuvallista esitystapaa (Ahti-Veikko Pietarinen) sekä Nelson Goodmanin taiteenfilosofiaa näkemyksiä (Markus Lammenranta). Bergmanin runsaasti teknistä termistöä hyödyntävä tyyli edellyttää lukijan kiinnostusta aiheeseen.

Kirjallisuutta ja taidetta käsittelevän osan aloittavaan Harri Veivon artikkeliin sisältyy mainio esimerkeihin pohjautuva katsaus erilaisiin kirjallisuudellisen representaation mahdollisuuksiin ja muotoihin. Katsaus paljastaa, ettei representaatio ole tässäkin suhteessa yksiselitteinen asia. Veivo on myös kokoelman kirjoittajista ainoa, joka toisinaan puhuu representaation yhteydessä jäljittelystä. Veivon jälkeen Timo Kaitaro tulkitsee surrealismia kirjaimellisesti ylirealismina, joka jatkaa realismin projektia laajentaen käsitystä esitettävissä olevasta todellisuudesta. Sakari Katajamäki puolestaan käsittelee erilaisia kokeellisia metamodaalisia sonetteja. Osion päättää Hanna Johanssonin kiinnostava esitys kuvataiteen haptisesta representaatiosta. Artikkelissa tarkastellaan teoreettisten esitysten ohella Heli Rekulan videoteosta *Landscape no. 20, An Tiaracht*, josta ja nimenomaan sen suhteesta kyseisen sarjan muihin osiin representaation kannalta olisi mielellään lukenut enemmänkin.

Kokoelman kolmas osa keskittyy representaatioon kognitiotieteen nä-

kökulmasta. Representaation käsite kytkeytyy selkeästi uuden ajan filosofian ajatukseen representaatiosta mieleen. Näkökulma poikkeaa kuitenkin taiteiden (tutkimuksen) tavoista käsitteellistää representaatio ja nykyfilosofian pyrkimyksestä ymmärtää representaatio suhteena. Osan ensimmäisessä artikkelissa Anna-Mari Rusanen tarkastelee representaatioiden ongelmaa kognition tutkimuksessa ja esittelee ansiokkaasti aiheeseen liittyviä filosofisia näkemyksiä hyvine ja huonoine puolineen. Toisessa artikkelissa Christina Krause esittelee aivojen sähköisen toiminnan tutkimusta ja pohtii lyhyesti tutkimustulosten merkitystä kognitiivisten prosessien kannalta. Osan lopuksi Otto Lappi tarkastelee värien havainnointia ja argumentoi värirepresentationalismiksi kutsutun näkemyksen puolesta varsin kiinnostavasti.

Kokoelman viimeisen osan aloittaa Leena-Maija Rossin artikkeli representaatioiden poliittisuudesta. Rossin näkemys kumpuaa kulttuurintutkimuksen representaatiokäsityksestä. Myös osan toinen artikkeli kytkeytyy samaan representaatiokäsitykseen. Siinä Jukka Törrönen esittelee empiirisen yhteiskuntatutkimuksen tapoja analysoida representaatioita. Törrönen keskittyy laadulliseen tutkimukseen, erityisesti diskurssianalyysiin, ja tarkastelee myös tieteellistä kirjoittamista representaationa. Timo Honkela puolestaan tarkastelee artikkelissaan representaatiota tietojenkäsittelytieteessä ja pohdiskelee semioottisesti kyvykkäiden koneiden luonnetta. Teoksen päättää Tarja Knuutilan artikkeli, jossa hän käsittelee asiantuntevasti mallien asemaa tieteellisinä representaatioina pohjaten tarkastelunsa viimeaikaiseen tieteenfilosofiseen keskusteluun.

... ja miten edustavasti?

Kokonaisuutena teos on tervetullut lisä aiheen käsittelyyn kotimaisessa tietokirjallisuudessa. Representaatio on monilla aloilla erittäin ajankohtainen käsite, ja keskittyminen yhteen käsitteeseen mahdollistaa sen

eri käyttötapojen ja -yhteyksien koostamisen. Valittujen lähtökohtien – representationalismin kritiikki ja eri käyttötapojen esittely – valossa kokoelma on myös varsin edustava. Toisaalta representaatiota on käsitelty myös muualla ja muista näkökulmista. Esimerkiksi mannermaisessa nykyfilosofiassa aiheesta on käyty laajaa keskustelua. Lukuun ottamatta yhtä viittausta Martin Heideggeriin (22) tämä keskustelu ei näy teoksessa millään tavoin, eikä sen puuttumista myöskään selitetä mitenkään. Otsikointineen kokoelma antaa näin ainakin asiaa tarkemmin tuntemattomalle helposti kuvan, että aihepiiri tulee edustavasti käsitellyksi, vaikka siitä ei ole kyse.

Myös suurin osa kokoelman artikkeleista piirtää edustavan kuvan aiheestaan. Ne keskittyvät esittämään representaation käyttötapoja ja sen ymmärtämistä – tai sitä, miten se pitäisi ymmärtää – käsittelemillään aloilla tai ajattelijoilla. Poikkeuksen muodostaa Otto Lappi, joka argumentoi oman representationalisminsa puolesta. Joistakin artikkeleista esiteltyjen asioiden tematisointi representaationa puuttuu kuitenkin lähes täysin (esimerkiksi Krause). Joissakin otsikointi taas antaa odottaa enemmän kuin artikkeli tarjoaa (esimerkiksi

Pietarinen). Kaikilta artikkeleilta voisi myös toivoa pureutumista itse representaation käsitteen luonteeseen sekä esitellyn käytön tai käyttäjien kriittistä arviointia, joka nyt vain pilkahtelee siellä täällä (esimerkiksi Rusanen).

Edustavuuden kannalta kokoelman ehkä suurin ongelma on kuitenkin, että poliittista representaatiota käsitellään vain yhdessä artikkelissa ja taiteen- ja kulttuurintutkijan toimesta. Kirjoitus olisi vaatinut tuekseen vähintään toisen, politiikan tutkijan kirjoittaman artikkelin. Leena-Maija Rossi kyllä hyödyntää kulttuurintutkimuksen identiteetin ja representaation käsitteitä mallikkaasti, mutta ongelma on, että identiteettipolitiikalla on tuskin mitään tekemistä poliittisen representaation kanssa. Identiteeteillä on toki poliittinen ulottuvuutensa, mutta poliitiikka sinänsä ei perustu niihin. Poliitikassa edustetaan (toivottavasti vastedeskin) erilaisia näkemyksiä yhteisestä maailmasta. Identiteettipolitiikka onkin politiikan sijaan ennen kaikkea moraalista.

Tämä näkyy erinomaisesti esimerkiksi *Helsingin Sanomien* voimakkaassa tuessa seksuaalisille vähemmistöille ja ulkoministeri Stubbin feministiksi julistautumisessa sekä puheissa samojen vähem-

mistöjen puolesta. Jos identiteettipolitiikka uhkaisi jollain tavoin vallitsevaa taloudellis-poliittista järjestystä, jos se esittäisi nykyisestä poikkeavan poliittisen näkemyksen yhteisestä, jos se edustaisi poliittista vastarintaa millään tavoin, näitä kannanottoja tuskin esitettäisiin. Eri-laisten yksilön kannalta keskeisten vähemmistöidentiteettien suhteellisen yhteiskunnallisen aseman kohentaminen on useimmiten hyvä asia, mutta sen poliittinen merkitys ja voima on varsin rajallinen.

Representaation kaksi puolta – esittäminen ja edustaminen – sekä limittyvät toisiinsa että eroavat toisistaan. Tästä seuraa muun muassa se, että tämän perinteisen kirjarvion lukija joutuu siinä esitettyä arvioidessaan osittain vaihtamaan esittämisen ja edustamisen paikkaa. Arvioinnin kohteesta esitetty herättää aina kysymyksen edustavuudesta; edustavuus suhteessa representaation käsitteeseen ja sen eri muotoihin on puolestaan se, mistä tämän arvion oma esitys muodostuu. Tällaisen arvion tekeminen, esittämisen ketjun jatkaminen, edellyttää kuitenkin itse teokseen tutustumista, joten ei muuta kuin kaikki innolla *Representaatiota* lukemaan. Se kannattaa, sillä representaatioista ei pääse eroon.